

НЕОБХІДНІСТЬ СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

О.О. Другов, Львівський банківський інститут

Механізм захисту вкладів населення – це основа довіри людей до банківської системи зокрема та економічних процесів в державі загалом. Проблема захисту вкладників має першочергове економічне, політичне і соціальне значення. Вирішення цієї проблеми як для держави, так і для банківської системи має дуже важливе значення, а існуюче становище ускладнюється тим, що в нашій банківській системі ще не завершився період становлення. Він характеризується нестабільністю, дефіцитом професіоналізму, високим рівнем кримінальності та іншими суттєвими недоліками. Відсутні також ефективні програми реформування економіки, а це перешкоджає здоровому розвитку економічної системи.

Для того, щоб краще показати необхідність існування механізму гарантування вкладів фізичних осіб, необхідно зупинитися на понятті банківських вкладів. Основним видом банківських вкладів на сьогоднішній день є депозити. Депозит – кошти або цінні папери, передані на зберігання до банку чи інших фінансово-кредитних установ, або запис у банківських книгах, що підтверджує певну вимогу клієнта до банку. Слід також зауважити, що депозитні операції є головними операціями для банків щодо залучення коштів. Форми і методи залучення грошових заощаджень населення банками бувають різними. При виборі банку клієнти на перше місце ставлять кількість і якість послуг, які пропонуються банками. Далі вони розглядають ціну на такі послуги, розуміння потреб клієнтів та швидкість здійснення операцій.

У розвинутих країнах світу депозитні операції для населення одні з найменш ризикованих. У цьому відіграють роль такі два фактори:

1. Висока стабільність банківської системи і відповідно висока довіра до неї з боку населення.
2. Наявність державної організації, яка займається захистом інтересів вкладників у випадку, якщо банк все-таки збанкрутує.

Механізм гарантування вкладів – це система основних елементів, які регулюють процес розробки і реалізації управлінських рішень в галузі страхування депозитів, без яких система ефективно діяти не може. Організація та членство в системі страхування депозитів передбачає вивчення таких важливих питань, як охоплення фінансових установ, організаційні форми побудови системи та державна підтримка. Охоплення фінансових установ – це перелік банків та інших типів фінансових установ, які можуть бути учасниками системи страхування депозитів (гарантування вкладів), а саме:

- комерційні банки майже у всіх країнах, які включаються в сферу дії;
- недержавні ощадні установи, кооперативні кредитні установи ощадного типу;
- кооперативні та сільськогосподарські банки;
- іноземні банки.

Світовий досвід показує, що основними є дві системи, які умовно називають американська (державне корпоративне страхування) та німецька (добровільні системи страхування).

Участь банків в системі гарантування може бути або обов'язковою, або добровільною. В країнах з добровільним членством практично всі банки надають перевагу системі гарантування, що пояснюється як розумінням конкурентоспроможності, так і прийнятими "правилами гри".

Внутрішній механізм регулювання окремих аспектів передбачає врахування таких важливих моментів, як контроль за банками та застосування заходів впливу до проблемних банків.

Функції контролю за банками. Це питання нелегке як для законодавців, так і для контролюючих органів. З одного боку, страховий орган, що несе фінансові ризики і відповідальність, повинен мати можливість контролювати банки з метою своєчасного зменшення ризиків. З іншого – в усіх країнах функції контролю та нагляду покладені на центральні банки та частково на спеціальні державні органи. Звичайно, функції цього контролю значно ширші, ніж відносно частковий захист малих вкладників.

В більшості країн страхові органи (фонди) не мають повноважень контролю і повинні виконувати свої завдання через центральні банки чи інші офіційні канали. В ряді випадків вони беруть участь в контролі "на паях". Це питання в основному вирішується в робочому порядку, і успіх залежить від ефективності, компетентності, співробітництва чиновників відповідних відомств.

Вирішення ситуацій з проблемними банками. При банкрутстві банку стандартна ситуація полягає в тому, що страховий фонд виплачує в обумовлені терміни відшкодування вкладникам у встановлених межах. Інші вкладники стають в законному порядку разом з іншими кредиторами учасниками розподілу конкурсної маси (активів банку-банкрута). Страховий орган теж бере участь в конкурсі і частково може покрити свої витрати. В багатьох випадках він виступає як офіційний тимчасовий керуючий активами і сам організовує виплати кредиторам.

Проте страховий орган в своїх діях повинен керуватись більш складним комплексом заходів, ніж виплата малих вкладів. Банкрутство банку, особливо великого, вкрай небажана подія не лише для банківської системи, але і для економіки країни. Тому страхові органи разом із центральними банками намагаються не довести справу до банкрутства, а вирішити ситуацію іншими способами, рятуючи як проблемний банк, так і вклади малих вкладників. По суті їх здатність до співпраці та досягнення такого результату і є критерієм успіху.

Система адміністративних заходів. Закон, на основі якого створюється проект страхування депозитів, повинен включати положення про його управління. Без будь-якого сумніву, фонду необхідний керівний орган, а його склад повинен відображати ступінь фінансової підтримки, яку проект отримує від уряду та банків. Тому важливими моментами в цьому питанні є:

- страховий орган (фонд) повинен мати статус юридичної особи;

- участь в ньому представників центрального банку чи органу, який здійснює нагляд за діяльністю банків;
- фонд потребує постійного штату працівників, хоча їх фактична чисельність буде змінюватись в часі відповідно до банкрутства банків. Тому недоцільно набирати для роботи на постійній основі велику кількість співробітників, а при необхідності залучати тимчасових працівників;
- положення про автоматичну передачу позовів депонентів банку - банкрута до фонду страхування (гарантування) в межах компенсації, яка належить вкладникам в рамках закону і з вимогою задоволення позовів в момент виплати компенсацій. В іншому випадку закон повинен містити положення про право фонду на отримання компенсації. Така передача юридичних позовів дозволить фонду брати участь у ліквідації банку-банкрута. Будь-які суми, отримані фондом в результаті ліквідації, можуть бути зараховані на його рахунки в тому випадку, коли вони надійдуть від банку-банкрута.

10 вересня 1998 р. було затверджене “Положення про порядок створення фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів” за № 996/98.

Подальша організація роботи по створенню системи гарантування вкладів фізичних осіб у банках здійснювалась на підставі спільної постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 21 січня 1999 року № 70 “Положення про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”.

20 вересня 2001 р. прийнято Закон України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”.

Виходячи з цього Закону, основними завданнями Фонду є:
 забезпечення захисту прав фізичних осіб – вкладників банків;
 здійснення організаційно-управлінських заходів щодо забезпечення виплати вкладникам сум відшкодування;
 забезпечення надходження та акумуляції коштів;
 забезпечення цільового використання коштів, що знаходяться на рахунках Фонду.

Цілі діяльності Фонду:

1. Захист прав та інтересів фізичних осіб – вкладників банків.
2. Сприяння стабільності банківської системи.
3. Сприяння приросту вкладів населення до банків.

Основними принципами досягнення цілей є:

1. Фінансова спроможність Фонду.
2. Прозорість діяльності.
3. Стабільність і послідовність політики Фонду.
4. Співпраця з банківським наглядом.
5. Відповідність тенденціям розвитку банківської системи.
6. Відповідність потребам суспільства і держави

В Україні учасниками Фонду є банки, крім Ощадного, які мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність. Участь у Фонді банків є обов’язковою.

На сьогоднішній день максимальне відшкодування становить 1200 грн., мінімальне – 1 грн. Сума вкладів фізичних осіб має тенденцію до постійного збільшення. На 1 січня 2002 р. сума вкладів порівняно з 1 січня 2001 р. зросла на 3637,2 млн. грн., або на 64,9 %, і становила 9240,8 млн. грн.

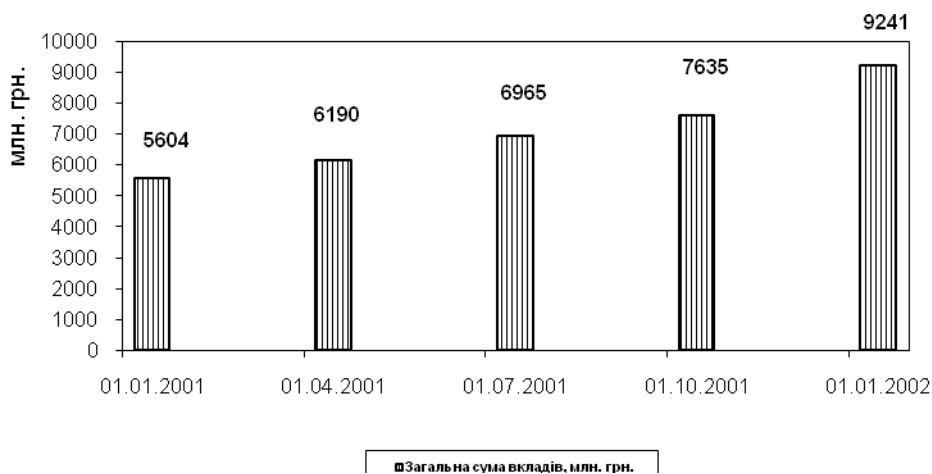

Рис. 1. ДИНАМІКА СУМИ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА 2001 Р.

Внаслідок зростання суми вкладів при одночасному скороченні чисельності вкладників середній розмір вкладу за даний період зріс з 1046 до 1915 грн.

Фонд є державною, спеціалізованою установою, яка виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Це юридична особа та економічно самостійна установа, яка не отримує прибутки, має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в Національному банку України.

Система гарантування вкладів в Україні створена на умовах попереднього фінансування, оскільки наявність завчасно створеного страхового Фонду прискорює процес виплати відшкодувань вкладникам. Джерелами формування коштів Фонду є початковий збір з банків – учасників Фонду (у розмірі 1 % зареєстрованого статутного капіталу); регулярні збори з банків – учасників Фонду (у розмірі 0,5 % загальної суми вкладів, включаючи нараховані відсотки закладами, станом на 31 грудня року, що передують звітному); спеціальні збори (рішення про сплату цих зборів приймаються лише при умові, що активи Фонду недостатні для виконання ним у повному обсязі своїх зобов'язань щодо відшкодування коштів вкладникам банків); кошти, внесені Національним банком України в розмірі 20 млн. грн.; доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України; кредити, залучені від Кабінету Міністрів України, Національного банку України, банків та іноземних кредиторів; пеня, яку сплачують банки.

Механізм відшкодування коштів вкладникам передбачає:

1. виплату коштів вкладникам банку;
2. відшкодування вкладів в іноземній валюті здійснюється лише у валюті України за офіційним курсом, встановленим НБУ на день настання недоступності вкладів;

3. в разі розміщення вкладником у банку декількох вкладів, відшкодуванню підлягає загальна сума, але не більше встановленого розміру відшкодування;
4. виплата сум відшкодування здійснюється Фондом протягом трьох місяців з дня настання недоступності вкладів;
5. звернення громадян, які не отримали відшкодувань вкладів протягом встановленого тримісячного періоду, розглядаються Фондом протягом трьох років з дня настання недоступності вкладів та приймаються відповідні рішення за кожною заявою.

Процес виплат відшкодувань здійснюється за взаємопов'язаною технологією за такими етапами:

- етап розробки організаційно-технічних заходів;
- етап здійснення виплат;
- аудит процесу виплат.

Визначальними в наповненні цих етапів є: визначення бюджету виплат, визначення банка-агента і організація співпраці з ним, взаємовідносини з ліквідаційною комісією та доведення необхідної інформації до вкладників.

Вивчення досвіду роботи систем страхування депозитів (гарантування вкладів) в інших країнах показує, що система гарантування вкладів в Україні має перспективи для розвитку. Практична діяльність Фонду показує як сильні, так і слабкі сторони створеної системи гарантування вкладів, що спонукає як сам Фонд, так Національний банк України та Уряд розглядати можливі шляхи подальшого розвитку системи гарантування вкладів.

Критерії ефективного функціонування системи гарантування передбачають:

- надання правових та регулятивних повноважень Фонду;
- обов'язкове членство банків в системі гарантування вкладів;
- запобігання входженню в систему гарантування фінансово слабких банків;
- прискорення виплат гарантованих сум відшкодувань вкладникам;
- встановлення обмеженого покриття для гарантування вкладів;
- забезпечення незалежного статусу Фонду як спеціального державного органу, на який покладено функції гарантування вкладів.